

CONTRIBUȚII LA STUDIUL OBICEIURILOR DE NUNTĂ ȘI ÎNMORMÎNTARE DE PE VALEA BISTREI (CARAȘ-SEVERIN)

Obiceiurile satelor din Banat constituie manifestări pline de amploare și inedit ale spiritului creator al poporului nostru. Situate într-o regiune muntoasă, în partea de nord-est a județului Caraș-Severin, la poalele unor culmi înalte de peste 1000 m și a Masivului Poiana Ruscăi, de-a lungul riului Bistra, satele Măru, Măgura, Malu, Zăvoi și Valea Bistrei constituie un interesant cîmp de manifestare a bogatelor tradiții etno-culturale ale poporului nostru. În cele ce urmează, mă voi referi la obiceiurile legate de nuntă și înmormîntare. Nunta românească din zona Valea Bistrei constă dintr-o suită de obiceiuri a căror vechime se pierde în negura vremurilor și care cunosc etapele caracteristice nunții românești: petirea, încredințarea sau logodna și nunta propriu-zisă¹. Nunta, aici ca și în alte zone, este anticipată de înțelegerea dintre cei doi tineri, care, încă înainte de logodnă, își fac planuri, cum ar fi cele de a petrece împreună obiceiurile de Anul Nou și Bobotează.

Peșitul se face aici de către părinții băiatului sau de rudele acestuia. Dacă băiatul va fi ginere, părinții fetei se interesează de zestre băiatului, aceasta în cazul cînd cei doi vor locui la fată, în caz contrar „dacă merge fata noră” atunci părinții băiatului se interesează ce zestre va avea fata².

Se stabilește apoi „căpara” sau *logodna*, care va fi în funcție de stringerea recoltei. La logodnă, nașul le pune tinerilor verighetele pe deget sau mirele dăruiește fetei care-i va fi soție un obiect de valoare, *logodna* constituind preludiul care anticipează cu cîteva luni actul căsătoriei. În cazul în care se întîmplă că „logodna se strică”, fata trimite înapoi verighetele sau cadoul băiatului³.

În Banat se mai obișnuiește, încă, să fie furată fata de la părinți, atunci cînd ea este de acord a-l însoți în acest mod pe băiat și cînd părinții nu sînt de acord⁴. După logodnă, se trece la pregătirea nunții.

Nunta are loc de obicei toamna, după stringerea recoltei și încheierea muncilor agricole. Se alege de obicei de către băiat ca „naș” unul dintre cei mai apreciați țărani din sat, după care, cu o săptămîină

¹ Ion Apostol Popescu, *Studii de folclor și artă populară*, București, 1971, p. 235–242.

² Inf. Moica Ion, 62 ani, sat Valea Bistrei, com. Zăvoi, jud. Caraș-Severin.

³ Idem.

⁴ Inf. Moica Maria, 69 ani, sat Valea Bistrei, com. Zăvoi, jud. Caraș-Severin.

înainte de nuntă, se fac invitațiile la petrecere. Se obișnuiește ca chemarea la nuntă să se facă de către cea mai apropiată rudă a fetei, pentru invitații miresei, sau de cea mai apropiată rudă a băiatului, care face invitațiile din partea mirelui. Aceștia sînt așa numiții „chemători”. În dimineața nunții, mirele și mireasa fac din nou invitații. În aceeași zi, întreg satul este plin de voie bună și de viață, iar la mire și mireasă se strînge lumea și cei care trebuie să asigure cele necesare mesei. Invitații vin la masă, însă la jocul care se încinge în dimineața nunții vine întreg satul.

În aceeași zi, înainte de începerea nunții, nașul oferă și el o masă invitaților mirelui, potrivit situației materiale pe care o are. De la naș, mirele, împreună cu invitații săi, merge la mireasă, unde nuntașii sînt întîmpinați de rudele și invitații miresei. În fruntea alaiului este mirele care merge împreună cu nănașii ce vor însoți mireasa la cununie, după ce pornesc de la casa părinților ei. Porțile casei miresei sînt deschise, iar deasupra porții se află, asemenea unui steag, un băț împodobit cu panglici colorate și flori de soc, în vîrfurile cărui este prins un ou, cărui i s-a scos conținutul. Pentru a intra în „cetatea miresei” oul trebuie dat jos de invitații mirelui, încercare la care sînt supuși mirele și invitații⁵. După intrarea în casa miresei se rostesc o serie de strigături și are loc un dialog în care se schimbă replici cum sînt: „călătorului îi șade bine cu drumul”, „să fi venit mai din toamnă, cînd era lucru mult, nu acum cînd este totul gata”⁶. Invitații mirelui și nașii stau jos la masă, spre deosebire de invitații miresei care sînt în picioare. În această zonă există o persoană denumită „givăr”, desemnată de mire pentru a însoți mireasa în timpul nunții; se mai obișnuiește să fie și „givere” (femei), sau există nunți care au cîte doi „giveri”⁷.

Înainte de apariția miresei se rostesc din nou strigături, iar colăcarii (cei ce strigă) încep un adevărat dialog umoristic realizat cu mijloace artistice legate de tradiția vieții țăranilor. Ca și în alte zone, și în Valea Bistrei se practică obiceiul înlocuirii miresei cu alte persoane, creînd momente comice pline de haz, care să stîrnească veselia nuntașilor. Se aduce mai întîi o fetiță de cinci—zece ani, numită „tinera mică”, spre deosebire de mireasă, care se mai numește „tineră”. Nuntașii spun: „nu ne trebuie aceasta pentru că este prea mică, să mai crească, să aducă alta care toarce fuiorul... ”⁸

În timp ce nuntașii caută și întreabă de mireasă, este adusă o persoană care ține în mînă urzici și la care se strigă: „e bună, e blîndă, mare v-a trebuit, mare v-am adus!” Și aceasta este refuzată de nuntași. În sfîrșit, apare și mireasa căreia nașa îi dă o creangă de măr, aceasta sărută mîna nașilor, în timp ce soacra, mama fetei, pune mirelui

⁵ Inf. Moica Anton, 64 ani, sat Valea Bistrei, com. Zăvoi, jud. Caraș-Severin.

⁶ Inf. Moica Vantu, 24 ani, Moica Ana, 20 ani, sat Valea Bistrei, com. Zăvoi, jud. Caraș-Severin.

⁷ Idem.

⁸ Idem.

în piept o floare de nuntă, predîndu-i în același timp mireasa. Desigur că toată această desfășurare a nunții este întregită de jocuri, strigături, ovații și cuvîntări. De la casa miresei mirii pornesc la cununie care are loc imediat după slujba religioasă a duminicii. La cununie, preotul îi leagă pe miri cu o „petea“ (panglică albă care reprezintă simbolul veșniciei conviețuirii). După cununie alaiul se îndreaptă spre casa mirelui sau a miresei, unde are loc masa, mirii mergînd ținîndu-se de mină, urmați de nănași.

Sînt interesante de remarcat anumite obiceiuri care se practică cu acest prilej în zona Valea Bistrei. De obicei, în dimineața celei de-a doua zi a nunții, vin bărbații, care beau țuică și joacă. Cei care din anumite motive nu se pot prezenta la timp, sînt descălțați de către cei prezenți și „purtați prin joc“⁹. Uneori, aceștia sînt așezați pe un cărucior de plug cu două roți sau într-o căruță goală, care este trasă tot de cei ce nu s-au prezentat la timp. Alteori, cei ce nu au sosit la timp sînt loviți peste picioare cu o urzică sau cu o nuia, fiind nevoiți să sară în sus, și deci „să joace“¹⁰. În cazul în care unul dintre cei care nu s-au prezentat dorește să nu fie pedepsit în modul arătat, atunci plătește fie o sumă de bani, fie o cantitate de țuică stabilită de către cei prezenți. În ziua a doua, nunta are loc la mire. Invitații mirelui se strîng la el, apoi merg la nănaș, de unde vin cu toate darurile din nou la mire. După ce se strigă darul se servește masa. Cadourile mirelui sau ale miresei în această zonă reprezintă sume de bani prinse în niște bețe despicate, care sînt înfipite în colaci cu nucă, cu mere sau cu caș. Acești cozonaci, împreună cu un litru de țuică sau vin, o găină jumulită cu o țigară în gură și „tănere“ (farfurii) cu prăjituri sînt așezate într-un coș împletit din nuiele de salcie sau răchită, numit „cotoriță“. În exterior, coșul este împodobit cu turte dulci sau cu „păncovi“. Astfel împodobit, coșul cu întreg conținutul de dulciuri este numit „cinstă“¹¹. Mai recent, cozonacii și prăjiturile au fost înlocuite cu torturi. Punctul de atracție al nunții îl constituie „masa mare“ la care iau parte invitații așezați într-o ordine anumită, după importanță și gradul de rudenie. Masa este pregătită cu mult fast, mirii ocupînd locul din fruntea mesei, fiind încadrați de nănași. Muzica este cea care însoțește în permanență acest moment deosebit din viața tinerilor, moment ce constituie în același timp și sărbătoarea întregului sat. Trebuie remarcat aici faptul că, cu decenii în urmă, în această zonă se cîntau melodii cu un ritm lent, spre deosebire de ultimii ani, cînd acesta a fost înlocuit de un tempou mai vioi, muzica constînd din briuri, sirbe, ardelene, și îndeosebi jocuri de doi¹².

Din cele relatate se relevă anumite particularități caracteristice locului, pe care le-am punctat în prezentarea unor aspecte ale desfășurării nunții din această zonă.

⁹ Inf. Moica Anton, 64 ani, com. Zăvoi. jud. Caraș-Severin.

¹⁰ Idem.

¹¹ Inf. Maria Oproz, 60 ani, sat Valea Bistrei, com. Zăvoi, jud. Caraș-Severin.

¹² Inf. Moica Simion, 74 ani, sat Valea Bistrei, com. Zăvoi, jud. Caraș-Severin

Tot atât de interesante sînt și obiceiurile legate de înmormîntare din zona Valea Bistrei. Cu această ocazie și aici, ca și în alte zone, se folosesc unele practici străvechi de înmormîntare, care constituie anumite simboluri ce semnifică trecerea mortului în „cealaltă lume”; se obișnuiește ca mai înainte să se spele și să se îmbrace mortul, care este așezat pe dușumea cu o luminare aprinsă la cap, după care el se așează pe masă „cu capul spre răsărit” și apoi în sicriu („copîrșău”) ¹³. În aceleași momente se obișnuiește ca în camera mortului să fie numai femei. În sicriu se mai pun și unele obiecte ca: batistă, o sumă de bani, iederă, praf de pușcă și un corn de berbec „pentru ca să nu se facă mortul strigoi” ¹⁴.

Cu ani în urmă, mai exista obiceiul ca soția ce adusese zestre la căsătorie — două covoare — să le pună la decusul soțului pe „țagără” (targă), pe care era așezat sicriul cînd era dus la cimitir (unul fiind pentru ea, iar celălalt pentru soț) ¹⁵. De asemenea, se mai obișnuiește să se păstreze pentru moarte un obiect de la cununie, o „sălie” (țesătură ușoară care se pune pe cap la cununie). Tot timpul cînd cel mort rămîne în casă (trei zile), în fiecare dimineață i se cîntă „zorile” de un grup de femei în număr impar. Strigarea „zorilor” se face de către bocitoare de mai multe ori, după care femeile intră în casă și jelesc mortul.

În unele locuri (satul Măru), cînd mortul este în vîrstă se practică unele obiceiuri în timpul celor două nopți cînd acesta se află în casă: „la priveghi” nu se cîntă, se joacă în cărți, oamenii se maschează, „să fac nărozi” și „se joacă în purec”, adică se sărută ¹⁶. Bărbații îmbrăcați în haine femeiești intră în camera în care este mortul și „aleargă după femei să le sărute”. Unul din ei se așează în mijlocul casei pe scaun și apoi „junii (cei tineri) roată după el” (în jurul lui), care spun: „învîrte-te purece” iar cel din mijloc spune: „Nu pot să mă învîrt, fiindcă nu se țucă Ion cu Floarea”, apoi altul îi ia locul ¹⁷.

În aceeași seară se mai joacă în „ciucuri”, se desfac ațele de la opreg și se așează în formă de cruce, fiecare din cei prezenți ținînd în mînă capătul unei ațe, cei care țin ambele capete ale aceleiași fir trebuind să se sărute între ei ¹⁸. În cazul în care cel care moare este tînăr, nu se mai rîde și nu se mai fac asemenea jocuri. Atunci bătrînii spun povești și întîmplări din viață ¹⁹. Apoi, mortului i se slujește pomana ce se află pe masă: „crucea crestată de pită” și o farfurie cu griu în care ard trei luminări. Din acest griu se ia și se pune în fiecare vas care se dă la pomana. În general aici se obișnuiește ca pomana să se facă de către bărbați ²⁰.

¹³ Inf. Șușoi Nicolae, 51 ani, sat Măgura, com. Zăvoi, jud. Caraș-Severin.

¹⁴ Idem.

¹⁵ Idem.

¹⁶ Inf. Maria Văran, 68 ani, sat Măru, com. Zăvoi, jud. Caraș-Severin.

¹⁷ Idem.

¹⁸ Inf. Tonea Cătălina, 58 ani, sat Măru, com. Zăvoi, jud. Caraș-Severin.

¹⁹ Inf. Maria Văran, 68 ani, sat Măru, com. Zăvoi, jud. Caraș-Severin.

²⁰ Inf. Sîrbu Eftimie, 65 ani, sat Măru, com. Zăvoi, jud. Caraș-Severin.

Există în această zonă și alte credințe legate de înmormîntare. Una din ele se referă la interdicția atingerii mortului de către cei care împart pomana.

În cea de-a treia zi, după ce mortul este scos din casă spre a fi dus la cimitir, se obișnuiește ca familia acestuia să spargă un vas la ieșirea din casă, existînd credința că mortul trebuie să ia toate cioburile cu el pentru ca să nu mai moară nimeni²¹.

Aici, groparii sînt și cei care transportă mortul spre cimitir. La înmormîntare, în urma sicriului merg familia și rudele apropiate, îmbrăcate în doliu, iar în urma convoiului merge cel mai bătrîn bărbat din familie, numit „limpaș“, în semn că el preia conducerea familiei. Urmează 3—5—7 coșuri (cotorițe) cu „pomenile“ care constau din colaci de formă ovală, făcuți din făină de grîu; colacii sau vămile sînt tot în număr impar, ajungînd pînă la 21 și ei se dau de pomana peste mormînt la gropari. La poarta cimitirului are loc un serviciu religios prin care își iau rămas bun rudele apropiate de la cel dispărut. Înainte de închiderea sicriului mortul este stropit cu vin, iar rudele aruncă bani în groapă pentru ca „cel mort să poată plăti vămile cerului“²². După înmormîntare și reîntoarcerea de la cimitir se face pomana mare, care constă din mîncare de post dacă este post, sau din mîncare cu carne de oaie, care este specifică locului. În bătrîni, ultimul fel de mîncare era păsatul cu lapte²³.

De asemenea, se mai dau cu această ocazie și așa-zisele pomenioare și cîte o luminare la fiecare. După înmormîntare în casa celui mort arde în permanență, timp de nouă zile, o luminare sau lampa, existînd credința că sufletul celui mort pleacă din casă abia după nouă zile²⁴.

În lucrarea de față am prezentat unele aspecte legate de nuntă și înmormîntare, așa cum se practică ele acum; dar în același timp am constatat din datele culese din teren de la informatori în vîrstă că ele se practicau în același mod și cu 60—80 ani în urmă; aceasta desigur cu mici excepții determinate de o serie de factori (procesul de urbanizare etc).

În zona Valea Bistrei forma pe care o îmbracă una din multiplele variante stilistice și de structură ale obiceiurilor de nuntă și de înmormîntare, păstrate după o veche tradiție perpetuată de la o generație la alta, devine specifică în funcție de mediu și de condițiile în care s-au dezvoltat.

Aceste manifestări ceremoniale complexe în care intră deopotrivă o serie de practici, credințe, sînt rezultatul procesului de sudare și de stratificare a unor obiceiuri și practici care au avut în trecut funcții proprii, bine precizate dar asemănătoare: urări de prosperitate, fertili-

²¹ Idem

²² Inf. Floarea Albușescu, 65 ani, sat Măru, com. Zăvoi, jud. Caraș-Severin.

²³ Vezi nota 13.

²⁴ Idem.

tate, belșug, credință într-o viață mai bună. Formelor străvechi inițiale care s-au menținut li s-au suprapus și interferat noile forme din tradiția folclorică.

În același timp zona Valea Bistrei oferă un amplu cîmp de cercetare pentru studierea și mai aprofundată a acestor fenomene. Concludem că, în ciuda diferențelor specifice fiecărui sat, se remarcă caracterul unitar al tuturor obiceiurilor legate de nuntă și înmormîntare cu celelalte zone etnografice ale țării, ele avînd la bază preluarea tradițiilor spirituale ale poporului nostru, tradiții viu exprimate în graiul etnofolcloric de aici.

IULIA HAGIU